

Diagnose: ensomhet

Noreena Hertz

Ensomhetens århundre: hvordan finne sammen i en verden som splitter oss

Oslo: Res Publica, 2020

378 s. Pris NOK 399,-

ISBN 9788282262156

Erik Lunde

Sammen er vi mer alene

Oslo: Vårt land forlag, 2020

210 s. Pris NOK 299

ISBN 9788293368700

Michael 2021; 18: 111–4.

Ensomhet er en indikator på en samfunnstilstand. Er det stor ensomhet, er samfunnet desintegrrert og grunnen er beredt for autoritære politikere og bevegelser. Dette er Noreena Hertz' radikale og, for meg, mest interessante

poeng i *Ensomhetens århundre*. Boken har fått stor oppmerksomhet, som ensomhet har fått økende oppmerksomhet i de siste årene. Temaet er ekstra aktuelt nå under pandemien, de fleste av oss kan kjenne følelsen, men ensomheten vil selvsagt ikke forsvinne selv om pandemien gjør det.

Ensomheten øker, og har gjort det over mange år. Kanskje fra omkring 1970, om vi godtar Hertz' diagnose. Hun mener årsaken ligger i nykapitalismen, «en spesielt brutal form for kapitalisme» som fikk fotfeste med Thatcher i Storbritannia og Reagan i USA i 1980-årene. Det er en økonomisk politikk som fremmer og forsterker menneskets egoisme, bygget på idéen om individuell «frihet», fritt marked, frie valg, frihet fra myndighetenes innblanding. Og det er et økonomisk system med store negative konsekvenser, for enkeltmennesket og for samfunnet. Gjennom omfattende dokumentasjon viser Hertz hvordan nykapitalismen sprenger fellesskap, skaper ensomhet og i neste instans øker tilslutningen til autoritære bevegelser, noe også Hannah Arendt (1906-75) beskrev i *The Origins of Totalitarianism* (1951).

Ensomhet er også et helseproblem. Den ensomme kroppen er mer utsatt for alvorlig sykdom og for tidlig død. Effekten av en sunn livsstil kan nulles ut av ensomhet, som negative konsekvenser av skadelig livsstil reduseres ved tette sosiale bånd. Ett eksempel er ultraortodokse jøder i Israel. På tross av dårlig økonomi, elendig kosthold, overvekt og alvorlig D-vitaminmangel, har de bedre selvrapportert helse og høyere forventet levealder enn gjennomsnittet i befolkningen. Dette, mener Hertz, skyldes det sterke sosiale fellesskapet.

Idealet om individuell frihet i nykapitalismen jobber mot fellesskap. Den økonomiske dynamikken skaper antisosiale liv. Markedsmekanismen fører stadig flere til byene, innen 2050 vil 70% av alle mennesker på kloden bo i byer, og én av ti i byer med over ti millioner innbyggere. Jo flere vi er i byene, desto større blir anonymiteten. Vi får trang til å skjerme oss fra hverandre, det er ikke mulig å ta alle ansiktene inn, eller smile til dem vi møter. Vi lukker hverandre ut, på trikken, og i gatene. Og det går fort. Høyt tempo kreves for at vi skal rekke alt som kreves av oss, på jobben der konkurransen øker med antall mennesker, i privatlivet for å leve opp til kravene om vellykkethet. Og boligbyggingen fremmer anonymitet. Boligene bygges ikke for å skape fellesskap, men for å tjene penger.

Kapitalismens styrke og svakhet er at den skaper produkter folk vil ha. Ensomhetsøkonomien skaper produkter som både stemmer med og fremmer idealet om individuell frihet. «Våre skjermer, vårt ego» heter kapitlet om hvordan den nye digitale teknologien møter både profesjonelle og private behov, men svekker fellesskap og fremmer ensomhet. Vi stenger hver-

andre ute ved å se på skjermer, med eller uten hodetelefoner. De sosiale mediene kan bidra til fellesskap man ellers ikke ville fått, men hovedmønsteret ser ut til å være at sosiale medier og internettbruk har negativ effekt – gjør oss mer ensomme, utilfredse og rastløse.

Vi kan unngå fysiske møter. Alt kan bestilles på nettet, jobbmøter tas på digitale plattformer. Vi behøver ikke å se hverandre i øynene, hvilket jo faktisk er umulig i digitale møter. Kontaktløsheten gjør oss ikke bare mer alene, men også mer skeptiske til hverandre – og bidrar slik til ytterligere atomisering. Faktisk kan man begynne å foretrekke å være alene, det er enklere å forholde seg til en maskin enn et menneske. Og mindre sosialt liv betyr mindre trening i det sosiale, vi blir dårligere til å ta hensyn eller å løse konflikter.

Sammen er vi mer alene

Omtrent samtidig med *Ensomhetens århundre* ble Erik Lundes bok *Sammen er vi mer alene* utgitt. Lunde stiller samme diagnose som Hertz; han beskriver hvordan ensomheten sprer seg, hvor skadelig ensomhet er og hvordan arkitektur og ny teknologi fragmenterer fellesskapene. Men der Hertz mener at nykapitalismen oppløser fellesskap og gjør oss ensomme, argumenterer Lunde for at velferdsstaten gjør det samme.

Velferdsstatens grunnleggende idé er nettopp å gjøre oss mindre avhengige av hverandre, skriver Lunde – i det minste økonomisk, vil jeg legge til. Mange mener at det var et udelt gode at folketrygden ble etablert, vi slapp å være avhengige av andre når vi ikke kunne brødfø oss selv. Men Lunde retter oppmerksomheten mot en mulig bakside av medaljen; vi er blitt mindre avhengige av hverandre, men mer avhengige av staten. «Statsindividualismen» har ikke bare gitt oss sosiale sikkerhetsnett, men også mer ensomhet.

Begge bøker foreslår politikk mot oppløsning av fellesskap, men dette er de svakeste delene i begge. At vi bør ha mulighet til å ta større ansvar for hverandre, bruke mer tid på hverandre, dyrke samfunn preget av fellesskap og omsorg – det er målsetninger de fleste kan være enige i. Men hvordan kommer vi dit? Lundes mål er at staten skal ha mindre ansvar, enkeltmenneskene mer. Han har et tydelig (parti-) politisk perspektiv, men moralismen ligger snublende nær i beskrivelsen av hvordan vi velger bort fellesskap og prioriterer selvrealisering, cv-en, personlig vinning.

Hertz vil bl.a. endre den økonomiske politikken, kapitalismen må forenes med solidaritet, omsorg og medfølelse. I motsetning til Lunde ønsker hun mer ressurser til offentlige velferdsordninger, en forskjell som ikke bare skyldes ulike syn, men trolig også ulike kontekster. Hertz er britisk økonom

og journalist, Lunde er norsk teolog og politiker. Jeg har flere motforestillinger mot Lundes argumentasjon enn mot Hertz'. Han utfordrer med sitt perspektiv på velferdsstaten, og det fortjener å bli diskutert. Men jeg registrerer også at argumentasjonen er mindre underbygget enn hos Hertz. I margen i *Sammen er vi mer alene* har jeg ofte notert «referanser?» – det gjelder ikke *Ensomhetens århundre*. Tvert imot, Hertz' gjennomgang av empiri og rikholdige referanseliste gjør at boken trolig kan brukes som oppslagsverk.

Jeg anbefaler *Ensomhetens århundre* på engelsk. Den norske oversettelsen kunne vært bedre og skjemmes av mange anglisimer.

Berit Bringedal

berit.bringedal@legeforeningen.no

LEFO – Legeforskningsinstituttet